

**DISCURS INTEGRAT ȘI DISCURS CONTROVERSAT
ÎN PANDEMIA DE COVID-19 – CÂTEVA ASPECTE**
INTEGRATED AND CONTROVERSIAL DISCOURSE
IN THE COVID-19 PANDEMIC – SEVERAL ASPECTS

DOI: [10.56177/AUA.PHILOLOGICA.1.26.2025.art.22](https://doi.org/10.56177/AUA.PHILOLOGICA.1.26.2025.art.22)

Drd. OANA BENEDICTA FEHER

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord, Baia Mare

Abstract: *If the canonical discourse refers to the study of a text in relation to its conditions of production (Sarfaty 2019), canonical discourse analysts are those who, in a given society, are interested in the modality by which social order is constructed through communication by attempting to maintain a balance between reflection on the functioning of discourse and the understanding of socio-historical or psychological phenomena (Maingueneau 2021), with the intention of responding to social problems of an educational, political, health, etc. nature. Having the Covid-19 pandemic as a framework, we propose an analysis of four televised debates coming from the French and Romanian spaces, grouped two by two and categorized as integrated discourse and controversial discourse. The aim of the approach consists in understanding the way “in which the participants conceive a fragment of reality, the structure of their interaction, the way in which their communicative intentions are reflected in the language” (Cosmescu 2010: 55) and the possible impact on the public in general.*

Keywords: Covid-19 pandemic; integrated discourse; controversial discourse; mass media; communication; language.

I. Despre rolul analizei discursului într-un context dat

Definiția canonică a analizei discursului este: „studiul unui text în raport cu condițiile sale de producere”¹. Înțelegem de aici că analiștii discursului² canonic sunt cei care, într-o societate determinată, se interesează de modalitatea în care „se construiește ordinea socială prin intermediul comunicării: ei se străduiesc să mențină echilibrul între reflecția asupra funcționării discursului și înțelegerea fenomenelor de ordin socioistoric și psihologic”³, cu intenția de a răspunde unor probleme sociale de ordin educativ, politic, sanitar etc.

Ca obiect al analizei, discursul este caracterizat de trei criterii: „situarea sociologică față de un grup social dat (**poziționarea**), calitatea suportului mediatic

¹ Georges-Elia Sarfaty, *Éléments d'analyse du discours*, Domont, Armand Colin, 2019, p. 21.

² Potrivit lingvistului Hugh Trappes-Lomax (Chapter 5. *Discourse Analysis*, în Davies, Alan, Catherine Elder, *Handbook of Applied Linguistics*, Oxford, 2004 p. 133, *apud* Alex Cosmescu *Abordări actuale în analiza discursului*, în *Buletin de Lingvistică*, 11, Chișinău, Institutul de Filologie, 2010, pp. 55-56), „[...] analiștii discursului fac ceea ce oamenii, în experiența cotidiană a limbajului, fac în mod instinctiv și, în mare măsură, inconștient: observă tipare ale limbajului utilizat și circumstanțele (participanții, situațiile, intențiile, rezultatele) cu care acestea se asociază în mod tipic. Contribuția specială a analistului discursului la această activitate altfel obișnuită e observarea conștientă, deliberată, sistematică și, în măsura în care e posibil, obiectivă, precum și producerea de rapoarte (descrieri, interpretări, explicații) privind lucrurile pe care le-a scos la iveală cercetarea lui”.

³ D. Maingueneau, *Discours et analyse du discours. Une introduction*, Armand Colin, 2021, p. 22.

(înregistrarea/înscrierea) [...], regimul relațiilor care reglează raporturile pe care textele din care se revendică le întrețin cu alte texte ale unui alt tip de discurs (intertextualitate)”⁴. Toate aceste caracteristici se regăsesc în mass-media din perioada pandemiei de Covid-19 – ne referim la intervalul 2020-2023.

În *Ce que parler veut dire*, Pierre Bourdieu afirmă că în lingvistica postsaussuriană, lingviștii caută în limbă „ceea ce este înscris în relațiile sociale în care aceasta funcționează”⁵. Pentru el, discursul nu e doar un mesaj, el este un produs a cărui valoare se definește în relația sa cu ceilalți, generând efectul de *piață lingvistică*, manifest în schimburile obișnuite ale existenței cotidiene⁶. Jean-Louis Calvet⁷ interpretează ideea lui Bourdieu în felul următor: limba este un obiect preconstruit pe care lingvistica are tendința să-l încorporeze în teorie, uitând „istoria socială care o modelează”. Obiectul preconstruit corespunde unei definiții oficiale, „cea a limbii Statului, fruct al unei unități politice”. O limbă legitimă are, prin urmare, nevoie de „o piață lingvistică unificată”. În cazul pandemiei de Covid-19, lexicul a creat o piață lingvistică globalizată, chiar dacă uneori accentul e pus pe anumite elemente ale acestuia, în funcție de caracteristicile psihologice ale fiecărui popor, caracteristici care se regăsesc în limbă.

Analiza noastră se axează pe patru dezbateri televizate pe teme medicale din spațiul francez și românesc, în scopul înțelegerii modului „în care participanții concep un fragment de realitate, structura interacțiunii acestora, modul în care intențiile lor comunicative sunt reflectate în limbaj”⁸ (Cosmescu 2010: 55). Perspectiva de cercetare se află la interferența mai multor discipline, care se revendică îndeosebi din științele limbajului – lingvistica, analiza conversațională, sociolingvistica, psiholingvistica.

II. Dezbateri pe teme medicale referitoare la pandemia de Covid-19, discurs integrat vs discurs controversat

La definiția simplă oferită de *Dicționarul explicativ al limbii române*, și anume „faptul de a *dezbate*; analiză amănunțită; discuție largă asupra unei probleme de interes general”⁹, adăugăm că dezbateră este și o practică socială și instituțională, în care schimbul verbal are o puternică componentă argumentativă. „Problema de interes general” se concretizează în dezbateră formală, cu temă prestabilită, desfășurată într-un cadru prestabilit, cu un număr de participanți în general redus, potrivit unor reguli: limita de timp, durata și ordinea intervențiilor. Întâlnirea-dezbateră se desfășoară în prezența unui moderator, participanții sau locutorii ocupând, pe rând, funcția de emițător și receptor¹⁰.

⁴ G. E. Sarfati, *op. cit.*, p. 20.

⁵ Pierre Bourdieu, Paris, Fayard, 1982, p. 15, *apud* Jean-Louis Calvet, *La sociolinguistique*, Presses Universitaires de France, 2021, p. 73.

⁶ *Ibidem*, p. 15/73.

⁷ Jean-Louis Calvet, *op. cit.*, p. 74.

⁸ Alex Cosmescu, *op. cit.* d. 55.

⁹ *dezbateră*, *dexonline*, <https://dexonline.ro/definitie/dezbateră>, consultat în 21.03.2025.

¹⁰ Date asemănătoare și elemente de definire a dezbaterii găsim și la Noël Nel, *Éléments d'analyse du débat télévisé* din revista *Études de communication*, 1989, paragrafele 1-18.

Dezbaterile-discuție analizate aici nu au loc în prezența publicului din spatele ecranelor, moderatorul plasându-se și în poziția de reprezentant al acestuia. Parametrii instanței discursive, la nivelul relației dintre interlocutori, presupune existența unui discurs autoritar, în vreme ce la nivelul relației locutor-discurs – a distanței dintre locutor și enunț – vorbim despre un discurs asumat, la persoana întâi. Cum, în ansamblu, fiecare locutor are propriul său discurs, dezbaterile include mai multe discursuri, distanța dintre discurs și interdiscursul astfel creat permițându-ne să vorbim despre un discurs constructiv¹¹. În același timp, „*reconstructul situațional* (tipul de comunicare: orală/vs/scrișă, monologică sau dialogică, i.e. expunere/ vs/dezbateri etc.) determină natura, frecvența și înălțuirea argumentelor”¹². În cazul nostru, cu o comunicare orală și dialogică, perspectiva orientativă a argumentării este interacțională, cu un discurs de vulgarizare – având ca direcție de adecvare discursul public și interdiscursul –, discurs de vulgarizare a cărui dominantă maximă este calitatea și credibilitatea, la nivelul de structurare conceptual discursivă situându-se definirea și explicarea. Fiind supuși constrângerilor de autorizare, participanții la acest tip discursiv sunt prezenți în studioul de televiziune ca reprezentanți ai unui grup sau ca membri ai unei asociații cu un anumit statut și/sau rol social, cu obligațiile și răspunderile profesionale și morale aferente poziției ocupate. Vom analiza în continuare cele patru dezbateri, grupate două câte două, din spațiile francez și românesc, cu discurs integrat și discurs controversat.

II.1. Discurs integrat în spațiul francez

- Subiectul și titlul: *Épidémie de coronavirus : vers une pandémie?*
- *Genul de emisiune și realizatori*: dezbateri realizată de Stéphanie Antoine. Emisiune pregătită de Mélissa Kalaydjian, Flore Simon et Morgane Minair. Emisiunea *Le Débat* are loc în fiecare seară, de luni până joi, de la ora 19:10, cu invitați care dezbate un subiect principal de actualitate în Franța sau internațional.
- *Data publicării, canalul, durata*: 22/01/2020 - 20:10, France24, 38:40 minute.
- *Invitați*: Bruno Hoen, director medical al cercetării la Institut Pasteur; Henri Julien, președinte al Societății Franceze de Medicină de Catastrofă; Christophe Rapp, infectolog la Spitalul American din Paris, președinte al Societății Franceze de medicină de Călătorie (SMV), Dorian Malovic, șef al serviciului *Asie*, la cotidianul *La Croix*.

Descriere a conținutului. Organizată imediat după desfășurarea reuniunii Organizației Mondiale a Sănătății, dezbaterile se încadrează în categoria discursului de vulgarizare prin aceea că se adresează unui public eterogen care, în situația critică dată, are nevoie de informare. Invitații sunt chemați să vină cu explicații în virtutea specializării, dar și a poziției pe care o ocupă în momentul declanșării pandemiei. Este pomenită existența unui număr de șase coronavirusuri care se pot transmite la om, dintre care SRAS și MERS sunt cele mai periculoase. Există deocamdată rezerve referitoare la o posibilă amenințare mondială. Se subliniază locul și rolul Chinei, probabilitatea de transmitere prin mijloacele de transport în

¹¹ Daniela Roventă-Frumușani, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, București, Editura Tritonic, Coll. Comunicare. Media, 2004, p. 201.

¹² *Idem*, p. 203.

comun, generată de relații economice (cu implicații politice) și de turism. Se semnalează mijloacele de protecție, prin igiena personală, prin izolarea la domiciliu și, în Franța, prin apelul la ajutorul oferit de Centre 15 sau de SAMU, prin dotarea aeroporturilor cu camere termice, prin vaccin. Biroul Organizației Mondiale a Sănătății există din 2007. Se amintește de importanța investițiilor financiare în protejarea împotriva noului virus, discursul de vulgarizare încheindu-se cu invitația la o „îngrijorare rațională”.

Analiza dezbaterii. La această întâlnire participă patru specialiști, trei în domeniul medicinei, boli infecțioase și anestezie-reanimare, și un jurnalist. Fiind vorba de intervenții diferite pe aceeași temă, moderatorul operează cu strategiile comunicaționale adecvate situației, începând cu politețea pozitivă, prin „folosirea unor mărci de identitate care subliniază apartenența colocutorilor la același grup, abordarea unor subiecte de discuție sigure (conversație fatică), reluarea (integral sau parțial) a replicilor interlocutorului, evitarea exprimării directe a dezacordului, gluma etc.”¹³. Dialogul propriu-zis începe printr-o adresare directă: „Bruno Hoen, mă îndrept mai întâi spre dumneavoastră. Ce se știe despre acest virus?”, cu marcarea etapei prin locuțiunea adverbială „d’abord” (mai întâi). Intervențiile următoare vor fi introduse prin conectori ca *donc*, *mais*, *alors*, *parce que*, *c’est-à-dire*, *ça veut dire*, *voilà*, *pour l’instant*, prin reluarea replicilor interlocutorului. Moderatoarea evită stângăciile de exprimare ale unuia dintre colocutori, Henri Julien, care are dificultăți în exprimarea liberă, fie ajutându-l cu întrebări puțin dificile, fie invitându-l mai rar să intervină, pentru ca, la sfârșitul dezbaterii, să încheie reluând o constatare a acestuia, mai exact „inquiétude raisonnée” (îngrijorare rațională). Tot în categoria strategiilor comunicaționale se încadrează și necesitatea păstrării structurii ilocuționare a discursului, caracterizată printr-o camuflare intersubiectivă care pornește de la formule de genul „se afirmă că...”, „se arată că...”, „din datele recente rezultă că...”. Tipul de argumentare este cel al consensului¹⁴, scopul fiind acela de informare a publicului prin prezentare cât se poate de logică și de obiectivă a datelor. Discursul evoluează potrivit descrierii de la punctul anterior.

Conectorii *alors* (*așadar*), *donc* (*deci*, *prin urmare*), *mais* (*dar*), *même si* (*chiar dacă*) sunt frecvent folosiți de toți colocutorii. Limbajul specializat uzează de o terminologie cât mai accesibilă publicului larg. Astfel, Bruno Hoen explică:

„*Așadar*, când comparăm ceea ce numim *secvențele genomice* ale virusului, virusul actual din Wuhan este *efectiv* destul de apropiat, *dar* este vorba despre o proximitate relativă, el fiind mult mai apropiat de un virus identificat la lilieci, *prin urmare* aceasta permite întărirea ipotezei că este vorba despre un virus de origine animală ajuns *probabil* la om, efectiv în renumita piață de pești, *chiar dacă* peștii nu a nimic de-a face cu asta”¹⁵ (min. 1:36) (subl. n.)

¹³ Mihaela Mancaș, *Strategie (~ comunicativă)*, în *Dicționar general de științe ale limbii (DSL)*, București, Editura Științifică, 1997, p. 350.

¹⁴ D. Roventă-Frumușani, *op. cit.*, p. 205.

¹⁵ Pentru a ne încadra în numărul de pagini permis, am ales doar traducerea în limba română a intervențiilor colocutorilor. În toate situațiile, traducerea ne aparține.

Sintagma „secvență genomică”, specializată și mai puțin accesibilă, este introdusă într-un context care contribuie la înțelegerea sa și permite integrarea altor elemente. Suntem încă în etapa cercetărilor, de unde și utilizarea modalizatorilor *probablement*, *effectivement*, în mod succesiv.

Dacă lui Bruno Hoen, prin calitatea în care participă la dezbateri îi revine misiunea de a descrie virusul, Christophe Rapp și Henri Julien îl aduc în sistemul medical și în modul în care acesta intervine în viața cetățenilor deveniți pacienți. Christophe Rapp explică, în acest context, noțiunea de urgență cu caracter internațional:

„Noțiunea de urgență cu caracter internațional este o noțiune care vine de la regulamentul sanitar național și care permite diferitelor țări abordarea unor mijloace structurale și care-i permite OMS-ului să supravegheze, să coordoneze toate astea. [...] Deci criteriile teoretice sunt reunite spre a merge mai departe în problema pe care ați formulat-o. Da, este o urgență de sănătate cu caracter internațional fără îndoială. Ce măsuri să aplicăm? Nu este o singură măsură, este conjugarea diferitelor măsuri care vor da rezultate în ripostă. Deci, prima măsură este supravegherea epidemiologică în toate țările de același nivel supravegheate de OMS. Cea de-a doua măsură este principii comune de asumare în toate țările. Aceasta, în termen de câteva luni, va aduce roade.” (min. 16:18)

La Dorian Malovic, înlănțuirea frazelor se face fără dificultate, tonalitatea vocii jucând uneori un rol important, chiar dacă, la fel ca ceilalți colocutori, folosește și formulări specifice francezei vorbite („ils ont pas” – renunțarea la structura binară a negației, de exemplu):

„Dar, eu..., într-adevăr, adică se vede clar că aici avem reuniunea OMS în acest moment, cum ați spus, este o decizie eminamente politică. Îmi vorbești adineauri de Taiwan. Taiwan, țară democratică ultramodernă, sofisticată, 23 milioane de locuitori, foarte aproape de China, cu legături aeriene etc. Ei bine, China a exclus Taiwan-ul din OMS de ani buni. Nu doar l-a exclus, nu l-au acceptat niciodată, din rațiuni politice. Nu există decât o singură China, Pekin-ul, iar Taiwan-ul este o provincie, deci nu-i.” (min. 33: 33)

Rolul lui Dorian Malovic este acela de a prezenta contextul politic și economic al zonei care reprezintă focarul epidemiei.

Prin această dezbatere, avem, în ansamblu, datele principale care vor face ca, mai târziu, să se declare, la nivel național și, implicit, internațional starea de urgență. Observăm cum pandemia poate atinge treptat toate laturile de manifestare socială a umanului. Din lexicul pandemiei, apar aici: *séquences génomiques* (secvență genomică), *chauve-souris* (liliac), *virus d'origine animale* (virus de origine animală), *vaccin*, *surveillance épidémiologique* (supraveghere epidemiologică), *urgence à portée internationale* (urgență (sanitară) cu caracter internațional),...

II. 2. Discurs integrat în spațiul românesc

- *Subiectul și titlul: România, două luni de COVID 19. România, ce urmează?*
- *Genul de emisiune și realizatori:* dezbatere, avându-l ca gazdă pe Cristian Leonte, cu un reportaj integrat, realizat de Cosmin Savu și Anderca Iancea, imagine Cristian Iordache și George Predoiu, editor montaj Cristian Mertic.
- *Data publicării, canalul, durata:* 02.05. 2020 - 18:00, ProTV, 57:05 minute.

„România, te iubesc!”, este un program de duminică seara lansat în anul 2008 și încadrat în Știrile ProTV. El aduce „în fața telespectatorilor reportaje și investigații care au schimbat legi, sisteme și mentalități”, specifică datele suplimentare furnizate de link-ul postării pe YouTube.

• *Invitați:* Nelu Tătaru, ministrul Sănătății, Florin Cîțu, ministrul Finanțelor Publice, Virgil Popescu, ministrul Economiei, doctorul Virgil Musta de la Spitalul de Boli Infecțioase din Timișoara și economistul Daniel Dăianu.

Descriere a conținutului. Dezbateră are loc la aproape două luni de la declanșarea stării de urgență, mai exact în 5 mai 2020. Suntem la începutul pandemiei de Covid-19, dar deja în plină atmosferă a fenomenului. La momentul respectiv, o anumită „stare de normalitate”, cea existentă la sfârșitul anului 2019, este văzută ca dată peste cap și se dorește un răspuns la întrebări referitoare la normalitatea de la finalul crizei, ca rezultat al „vieții cu virusul”. Reportajul cu care debutează „ediția specială” reprezintă o introducere adecvată în subiectul dezbătut ulterior. Se vorbește despre măsurile luate pentru continuarea vieții în condiții speciale, inamicul nevăzut având puterea de a destructura și amenința însăși viața, cu efecte reverberate la toate nivelele societății: sănătate, economie, educație etc. Se găsesc soluții pe termen scurt, soluții cerute de situația imediată, cu încrederea că aceasta poate fi depășită.

Analiza dezbaterii. Emisiunea-dezbateră are o structură complexă. Reportajul, amplu, cu alăturare de opinii venite de pe „terenuri” diferite, durează 15:06 minute, celelalte 41:99 minute fiind rezervate dezbaterii propriu-zise. Invitați sunt prezenți în direct, dar și online. Discursuri venind din domenii cu limbaje specializate diferite, cel al finanțelor și al economiei, precum și cel medical. Se îmbină aici trăsături ale limbajului tehnico-științific cu cele ale stilului administrativ, în care apar și aspecte ale limbii comune și caracteristici ale stilului jurnalistic.

Astfel, discursul Ministrului Sănătății, cu fraze simple, la persoana întâi plural (pronumele personal *noi* implicând de la bun început reprezentanții Ministerului, dar și populația, cei care ascultă), cu precădere la timpul prezent, dar și la perfectul compus, la condițional prezent („Aș prefera să nu vorbim neapărat, să nu...”) sau la imperativ („Haideți să...”, „Gândiți-vă că...” – invitație la reflecție), prezintă o stare de fapt și invită la precauție, la colaborare, la respectarea mijloacelor simple de protecție, în fraze cu propoziții eliptice a căror valoare imperativă este atenuată prin chiar caracterul eliptic, însoțit de tonul echidistant: „*Tușim* în batistă, *tușim* sau *strănutăm* într-o batistă, *tușim* în plica cotului, *ne spălăm* pe mâini după fiecare gest pe care l-am făcut, *evităm* zonele aglomerate, *folosim* un biocid, acasă *aerisim* o cameră”. Valoarea imperativă este conferită și de repetiție, figura de stil apărând și în fraze în care verbul este substantivat: „*Păstrarea* acelor reguli de igienă, *păstrarea* aceluia biocid, *păstrarea* ținerii distanțării, *păstrarea* acelei izolări...”. Alături de date statistice referitoare la numărul de îmbolnăviri și decese, substantivele, sintagmele aparținând lexicului medical explică starea de fapt și completează tabloul discursiv: *virus gripal, focar, coronavirus, biocid, boli infecțioase, patologie respiratorie, simptomatologie respiratorie, transmite aerogenă, anchetă epidemiologică, cazuri pozitive,*

cazuri vindecate, persoane infectate, unități sanitare, măsuri de precauție, reguli de igienă, ținerea distanțării, izolarea, persoane instituționalizate.

O metaforă a pandemiei – „dinți de fierăstrău” –, definește etapa evoluției virusului la momentul întâlnirii de pe platou. Metafora războiului este prezentă în construcții ca: „lupta pe care o avem cu dânsul, cu virusul” (interesantă fiind aici folosirea pronumelui politeții la adresa virusului), „o societate în care virusul va călători liber”, o societate plină de constrângeri, în care consultăm „cel mai bun prieten, medicul de familie”, războiul acesta fiind cu atât mai dificil cu cât dușmanul nu poate fi văzut cu ochiul liber.

Deși dezbateră continuă cu discursul celorlalți doi miniștri, rămânem la limbajul medical și ne oprim la discursul medicului infectolog timișorean Virgil Musta. Dacă poziția pe care o ocupă îl obligă pe Nelu Tătaru să vorbească îndeosebi despre măsurile de adoptat în situația dată, medicul Virgil Musta, care este în focul luptei, putem spune, ca să rămânem la metafora războiului, vorbește strict la obiect, folosește terminologia medicală specifică, observând, tatonând, constatând, aplicând un proces care se repetă în funcție de situație și de evoluția bolii. Astfel, cu referire la rezistența anticorpilor, medicul informează:

„Sunt persoane care, genetic, nu *sintetizează* anumite *proteine*, *anticorpi*, la *structurile antigene*, nu numai în acest caz, și în alte situații, pe de o parte. Pe de altă parte, sunt persoane care au o *imunitate scăzută*, și aceștia nu realizează ansamblul necesar ca să facă un număr de *anticorpi protectori*. Există posibilitatea, într-adevăr, de a determina cantitativ acești anticorpi, și, la un moment dat, să vedem dacă ei au sau nu au *titlu protector*. Aici încă sunt discuții pe plan internațional, pentru că încă nu se știe exact care e titlul protector pentru anticorpii din această boală”. (subl. n.)

Proteine, anticorpi, structuri antigene, anticorpi protectori, titlu protector, sintetizare, iată o terminologie mai mult sau mai puțin accesibilă publicului nespecializat. În ansamblu, exprimarea se adaptează discursului științific, cu modalizatori și conectori adecvați: *pe de o parte, pe de altă parte, în acest caz, la un moment dat, într-adevăr, dacă, exact, pentru că*. Verbele sunt la timpul prezent, predomină verbul *a fi* (cu sinonimul *există*). În același registru se încadrează și explicația referitoare la administrarea de anticoagulante anumitor pacienți cu complicații, și aici pornindu-se de la aceleași principii ale aplicării unor tratamente în funcție de experiențe anterioare, cu observarea pacientului și extragerea de concluzii după perioade de timp stabilite prin experiență medicală, și de data aceasta cu un vocabular adecvat: „dinamica cunoștințelor”, „hipercoagulabilități”, „evoluție severă”, „tulburare de coagulare a sângelui”, „tromboze la nivelul plămânului, inimii, sistemului nervos sau în alte organe”, „terapie adaptată”, „terapie antivirală identică”, „patogenie”, „terapia patogenică de a preveni complicații”, „tulburare de coagulabilitate”, „sindrom inflamator”, „protocolul național de terapie”.

Despre metafora războiului în pandemie s-a vorbit deja într-un număr considerabil de articole și cărți de specialitate, o bună parte dintre ele fiind amintite de Armanda Ramona Stroia (2020) în articolul *Izotopii generatoare de clișee*

jurnalistic în contextul pandemiei de Covid-19: «patologii la modă» sau «cuvinte-oglindă» ale realității psihosociale?

[...] *inamicul* devine pandemia, *soldății* «din prima linie», *eroii* sunt medicii, *armele* sunt de natură diversă (purtaul măștii, măsuri de izolare și carantină, un posibil vaccin, interdicții de călătorie), *câmpul de luptă* devine propriul corp uman, orașele, continentele, iar, la un alt nivel de interpretare, «corpul» societății. [...] *victoria* devine sinonimă cu oprirea răspândirii virusului prin identificarea unei soluții (ceea ce lansează *cursa vaccinurilor*), înfrângerea se cuantifică zilnic prin numărul/rata infectărilor, a persoanelor depistate pozitiv, acutizarea crizei financiare, și, desigur, strategia de război inițiată de autorități se traduce prin măsurile de izolare, distanțare, carantină.¹⁶

În sectorul finanțe și economie, tipul de discurs se păstrează, cu folosirea persoanei întâi plural și a constrângerii: „trebuie să spunem”, „trebuie să înțelegem”, „trebuie să fim mai eficienți”, dar și a persoanei întâi singular, prin care se manifestă o dorință de asigurare din partea enunțiatorului: „vă spun/am spus”, „sunt sigur”, sau persoana a II-a plural a conjunctivului prezent cu valoare imperativă, „să știți”, repetate pe parcursul discursului lui Florin Cîțu. Foarte interesantă este forma de exprimare cu referire la soluția rezolvării deficitului bugetar la care s-a ajuns prin alocarea unor sume foarte mari sănătății și șomajului: „trebuie să-i iau de undeva, trebuie împrumut”, implicația psiholingvistică prin folosirea persoanei întâi putând trimite deopotrivă la poziția de ministru, dar și la un anumit fel de a gândi. Această formă de exprimare este oarecum contracarată în chiar fraza următoare, prin persoana întâi plural: „putem să decontăm”.

Aflându-ne în sectorul financiar, se modifică terminologia de specialitate, păstrându-se, totodată, mesajul transmis și formele de constrângere a populației prin respectarea măsurilor de protecție antivirus, subliniate prin repetarea verbului: „adevărat că rămâne distanțarea, rămân măștile, rămân toate aceste lucruri, dar noi trebuie să mergem mai departe”, văzut tot din punct de vedere financiar: „Și trebuie să vedem totul ca pe un cost de a face business în România”.

Discuția cu Ministrul Economiei merge și ea, de la bun început, în direcția obligativității: „Trebuie să trăim, să învățăm să trăim cu acest virus”, „sunt industrii care sunt lovite foarte puternic, și ele țin, până la urmă, de percepția oamenilor de a se simți în siguranță acolo când se duc în vacanță”. Acest „trebuie”, industriile „lovite”, nevoia de „siguranță” (în mod paradoxal asociată cu vacanța) trimit la metafora războiului utilizată și în discursul lui Daniel Dăianu: „Am urmărit dialogul din emisiunea dumneavoastră, este foarte clar, și acum obsesia cea mare este lupta cu acest virus nenorocit.”; „Sunt ministere care sunt în această luptă; Ministerul Sănătății, și cu acest prilej, mulțumesc domnului ministru, Nelu Tătaru, și medicilor, personalului medical. Sunt soldații din tranșee, chiar dacă unii au abdicat că nu au rezistat. [...] acești oameni ne apără pe toți!”

II.3. Discurs controversat în spațiul francez

¹⁶ Armada Ramona Stroia, în *Diacronia*, nr. 12, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2020, p. 23, <https://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/12/A172/ro/pdf>, consultat în 12.01.2025.

- *Subiectul și titlul: Le coronavirus est un virus sorti d'un laboratoire chinois avec l'ADN de VIH, selon le prix Nobel de Médecine Luc Montagnier*
- *Genul de emisiune și realizatori: dezbateri, avându-l ca gazdă pe Pascal Praud.*
- *Data publicării, canalul, durata: publicată în 17.04.2020, revăzută în 23.09.2020, 03:59 minute. L'Heure des Pros, emisiune a canalului CNEWS, este difuzată de luni până vineri, de la ora 09:00. Pe site-ul „Dernière minute” al canalului Cnews, secvența de 03:59 minute a dezbaterii apare sub formă de ilustrare a unui scurt articol cu titlul *Le coronavirus est un virus sorti d'un laboratoire chinois avec de l'ADN de VIH, selon le Prix Nobel de médecine Luc Montagnier*.*
- *Invitați: Luc Montagnier, medic francez, virolog, Premiul Nobel pentru Fiziologie sau Medicină, în 2008, împreună cu Françoise Barré-Sinoussi, pentru descoperirea virusului imunodeficienței umane; Laurent Joffrin, jurnalist și redactor la Libération.*

Descriere a conținutului secvenței. Din scurtul articol a cărui redactare este realizată de CNEWS, reiese că emisiunea dezbateri a avut loc în 16 aprilie. Virologul Luc Montagnier își manifestă neîncrederea față de proveniența virusului care provoacă sindromul respirator acut 2019-nCoV din contaminarea de pe piața cu animale sălbatice din Wuhan și presupune că a fost creat în laboratorul din China, întrucât „genomul complet al acestui coronavirus conține secvențe dintr-un alt virus, care este HIV, virusul sida”. Medicul consideră că statutul său de cercetător pensionar și deținător al Premiului Nobel îi conferă dreptul de a spune ceea ce crede și ceea ce a constatat în urma cercetărilor sale individuale.

Analiza secvenței. Virologul Luc Montagnier este singurul specialist, cu un discurs de vulgarizare. Suntem în miezul subiectului, interlocutorii având rolul de a face ca informația să devină cât mai clară pentru cei care au urmărit emisiunea și, ulterior, pentru cei care o descoperă pe internet. Astfel, Pascal Praud îl provoacă pe Luc Montagnier, iar acesta răspunde:

Întrebare	Răspuns
Prin urmare, ceea ce mă interesează în această dimineață este că dumneavoastră lucrați în acest moment cu virusul... (00:01)	Lucrez, dar nu neapărat în laborator, de vreme ce lucrăm cu un coleg pe calculator și cam atât. Nu avem experiență, am putea spune, dar experiența vine de la boala însăși, de la toate măsurătorile făcute actualmente în laboratoare, pe pacienți.
Ați ajuns la anumite concluzii... (00:30)	Așadar, am ajuns la concluzia că a avut loc într-adevăr o manipulare a acestui virus.
Adică? (00:34)	Ei bine, că o parte, nu spun per total, nu-i așa, dar există un model care este, evident, virusul clasic, iar acesta era un model ce provenea mai ales de la liliac. Dar acestui model i s-au adăugat pe deasupra secvențe îndeosebi din HIV, virusul SIDA.
Nu e natural, asta doriți să spuneți? (01:08)	Nu, nu este natural. E vorba de o muncă de profesionist, o muncă de biolog molecular. O muncă foarte minuțioasă, de ceasornicar se poate spune, asupra secvențelor, se poate spune. (01:10) [...] Adică, dacă vrei să faci un vaccin, se poate foarte bine modifica proteina expusă pentru vaccin printr-o altă mică secvență a unui alt virus. (2:09)

Prin intervențiile sale, moderatorul întreține discursul de vulgarizare al invitatului, solicitând mereu clarificări. Conectorii și modalizatorii, verbe și timpuri verbale, utilizați de acesta pot să lase ascultătorului senzația de incertitudine din necunoaștere, din nesiguranță, detaliu cu ușurință exploatabil de către publicul neavizat, dar și de specialiști în domeniu: Astfel, „nu neapărat”, adverb la forma negativă, „de vreme ce” (locuțiune conjuncțională), „cam atât” (adverbe care exprimă în cazul nostru aproximarea), însoțite de verbe la forma negativă: „nu avem experiență”, „nu spun per total”, puse în raport cu „am putea spune”, „nu-i așa”, „se poate spune”, „se poate foarte bine modifica” conduc la aproximări. Aproximările acestea sunt susținute de interlocutori, jurnalistul Laurent Joffrin venind cu o întrebare în care datele sunt amestecate: „*a circulat zvonul că era de origine umană, până la urmă, și asta a fost apoi refutat de majoritatea autorităților științifice, totuși*”. Verbul *a refuta*, având un sens clar, acela de combatere a unei afirmații, teorii etc. prin argumente puternice (dexonline.ro), vine să contracareze afirmațiile omului de știință care, la rândul său, afirmă că „*adevărul științific sfârșește întotdeauna prin a ieși la suprafață*”, chiar dacă grupul de cercetători indieni „*a fost forțat să retracteze*” prin aceea că, „*în publicația lor*” există „*o bandă mare anulată*”.

Ultimul paragraf al articolului care însoțește suportul vizual și în care se specifică faptul că cercetătorul Luc Montagnier este acuzat de „derivă” din cauza pozițiilor sale antivaccin din 2017 și chiar imediat după decernarea Premiului Nobel, lasă totul sub semnul întrebării.

II.3.4. Discurs controversat (în limba română)

- *Subiectul și titlul: Dr. Constantinescu vs Adrian Marinescu: Argumente pro și contra restricțiilor anti-COVID impuse...*
- *Genul de emisiune și realizatori:* dezbatere a cărei gazdă este Răzvan Dumitrescu.
- *Data publicării, canalul, durata:* 02.04.2021, Antena 3 CNN¹⁷, 23:04 minute. Emisiunea este difuzată duminică seara de la ora 21:00 și durează până la două ore.
- *Invitați:* Adrian Marinescu, medic infecționist, director medical al Institutului „Matei Balș” din București, și Răzvan Constantinescu, medic primar în medicina internă și gastroenterologie la Institutul de Gastroenterologie și Hepatologie din Iași¹⁸.

Descriere a conținutului secvenței. Suntem în al doilea an al pandemiei, doi medici cu poziții diferite față de restricțiile impuse prin pandemia de Covid-19

¹⁷ „Subiectiv” este o emisiune a canalului Antena 3 CNN, care „analizează cele mai importante subiecte ale momentului și prezintă propriile opinii”, aceasta funcționând după principiul „Vom spune ce ne place sau nu ne place și vom argumenta alegerile noastre. Și, desi putem părea subiectivi în enunțul editorial, mai mult ca sigur că după ce veți urmări emisiunea și argumentele noastre, ne veți da dreptate! Nu ne ascundem în spatele dictionarelor de jurnalism. Într-o piață media în care toată lumea vorbește de obiectivitate, noi ne asumăm subiectivitatea”, emis de realizatorul său, Răzvan Dumitrescu. Principiul figurează pe site-ul emisiunii de pe canalul menționat: <https://www.antena3.ro/emisiuni/subiectiv/>, consultat în 20.01.2025.

¹⁸ Răzvan Constantinescu „este primul medic sancționat pentru declarațiile făcute în timpul pandemiei, prin care susținea că nu există virusul SARS-Cov-2”. În luna iulie 2021, Comisia de etică a Universității de Medicină din Iași „a decis să-i dea un avertisment scris”, acuzându-l „de promovarea de teorii neștiințifice despre pandemie, virus și vaccin” și suspendându-i dreptul de a ține cursuri. (Antena 3 CNN, 21 iunie 2021, <https://www.antena3.ro/actualitate/sanatate/dr-razvan-constantinescu-sanctionat-negat-pandemia-covid-605744.html>, consultat în 24.01.2025.

intră într-un dialog ce pornește de la cele unsprezece puncte ale scrisorii deschise¹⁹ semnată de 29 de medici și farmaciști: „Medicii români nu mai tolerează aberațiile Guvernului! Încetați starea de teroare!” În această dezbatere lipsită de caracter polemic, medicul Adrian Marinescu are o poziție de responsabilitate în specialitate autorizată guvernamental, în vreme ce medicul Răzvan Constantinescu este unul dintre semnatarii scrisorii ale cărei puncte sunt puse în discuție.

Analiza secvenței. În acest discurs de vulgarizare, caracterul polemic este aproape absent, deși medicul ieșean ar fi dorit acest lucru. Se pornește de la exprimarea opiniei cu referire la câteva puncte din scrisoarea deschisă: inutilitatea măștilor, inutilitatea restricționării orelor de deplasări, atenționarea asupra inoculării panicii în rândul populației. În vederea analizei acestei debateri, vom separa secvențele de comunicare, spre a deduce efectul interacțiunilor verbale dintre cei doi interlocutori într-un demers lingvistic interacționist, interesat de discurs, de competența unei persoane reale în spațiul social, persoană care comunică într-un anumit context, potrivit unor coduri specifice.

Întrebare	Răspuns 1 (A. Marinescu)	Răspuns 2 (R. Constantinescu)
De pildă, „ <i>Încetați cu obligativitatea purtării măștilor mai ales în aer liber. Încetați să ne obligați copiii să poarte măști la școală! Este nociv, este inuman, este degradant, este fără rost! Încetați cu monitorizarea temperaturii la intrarea în magazine sau în alte instituții!</i> ”	„[...] din punctul meu de vedere, este absolut de înțeles că, după un an și mai bine, lumea a obosit, noi toți am obosit. [...] Eu m-aș gândi din punct de vedere medical, din punct de vedere practic... (01:34) [...] eu cred că perioada în care vor fi aceste măsuri, și vorbim în primul rând de mască, nu va mai fi atât de lungă. [...] eu cred că undeva, la începutul sezonului de toamnă. Foarte	„La întrebarea «La ce este bună masca?» [...] ni s-a dat răspunsul că nu va mai fi nevoie mult timp de ea. N-are logică. [...] (03:30) De-a lungul lunilor ni s-a spus că... uite, și chirurgii poartă toată viața mască. Păi da, chirurgii poartă pentru bacterii, să nu contamineză plaga cu bacterii, în niciun caz pentru viruși. Pentru viruși s-a folosit doar în cazul medicilor pneumologi, și alea sunt niște măști speciale, [...]. CDC încă

¹⁹ Cele 11 puncte ale documentului apar și în articolul *Confruntarea medicilor. Răzvan Constantinescu vs Adrian Marinescu, argumente pro și contra restricțiilor anti-COVID*, semnat de Măia Lungu (02.04.2021), disponibil pe Antena 3 CNN. În România, medicii aflați în dezacord cu discursul integrat se manifestă asemănător cu cei din spațiul francofon. Astfel, pentru regiunea Québec, Claude Simard (*Regard critique sur la crise sanitaire du coronavirus*, în *Argument. Politique, société, histoire*, Exclusivité Web, 2021, <https://www.revueargument.ca/article/1969-12-31/771-regard-critique-sur-la-crise-sanitaire-du-coronavirus.html>) (consultat în 26.01.2025), prezintă un punct de vedere personal, extrem de complex, care surprinde aspecte contradictorii ale pandemiei de Covid-19. Similitudini evidente apar în câteva situații: impunerea unei „censure sanitaire” prin catalogarea celor care nu se conformează cerințelor drept „complotistes”, „citoyens irresponsables, voire indésirables”, cu tendința de instalare a unei „pensée unique” (*Idem*, p. 12); obligativitatea măștii impusă de Primul ministru François Legault, chiar dacă Directorul sănătății publice, Dr Horacio Arruda nu a adus validări științifice în acest sens (*Idem*, p. 7); o petiție, „Déclaration de Great Barrington”, din 4 octombrie 2020 (<https://gbdeclaration.org/la-declaration-de-great-barrington/>), consultat la 26.01.2025) inițiată de trei medici specialiști, cercetători în domeniu și profesori universitari, și semnată de peste 6000 de oameni de știință și medici, unde sunt criticate, „politicile de izolare generală” (Simard, *articol citat*, p. 9).

Vă întreb ce argumente contra ar fi dacă sunt argumente contra, după, ce argumente pro acestei susțineri sunt?	probabil că, treptat, măsurile respective vor fi înlocuite de măsuri de relaxare. [...] lucrurile sunt absolut clare cu masca și cred că masca este una dintre măsurile care, într-adevăr, au făcut diferența și au împiedicat o creștere explozivă a numărului de infectări.” (02:19)	din august, a publicat un studiu care a arătat că diferența dintre cei care nu au purtat măști tot timpul și cei care au purtat măști tot timpul, este total nesemnificativă, ba chiar invers, în favoarea celor care nu au purtat măști, în privința gradului de infectare. (03:53)
--	--	--

Cele trei fraze incluse în întrebare, cu verbul la imperativ, marchează, prin repetiție, importanța solicitării: în prima frază, urmat de un grup nominal; în a doua, de două grupuri verbale cu verbul la conjunctiv prezent; în a treia, tot un grup nominal. Între aceste fraze este intercalată o structură sintactică impersonală cu valoare argumentativă, formată dintr-o succesiune de patru grupuri verbale, constituindu-se în propoziții eliptice, cu verbul *a fi* la timpul prezent. Timpul prezent, alături de imperativ și de propozițiile eliptice subliniază valoarea de admonestare venită din partea specialiștilor față de o stare de fapt pe care o consideră nefirească.

Medicul Adrian Marinescu este empatic – „lumea a obosit, noi toți am obosit” – , însă această empatie este folosită, implicit, ca argument împotriva colegilor de breaslă, semnatori ai documentului, care susțin că masca nu este utilă, continuând cu o replică la nerăbdare prin formula *eu cred*, repetată de mai multe ori, întărită de adverbul *probabil* la comparativul de superioritate. Prin urmare, „eu cred” că măsurile restrictive vor fi urmate de „măsuri de relaxare”. Pentru el, „lucrurile sunt absolut clare cu masca”, aducând drept argument faptul că măștile „au împiedicat o creștere explozivă a numărului de infectări”, o formulă stereotipă care circula în epoca respectivă în mass-media, fără completările convenite din partea medicului specialist.

Medicul Răzvan Constantinescu observă acest lucru și arată că nu s-a răspuns la întrebarea simplă și esențială legată de rolul măștilor: „La ce este bună masca?”. După cum rezultă din răspunsul său, argumentele sale conțin date concrete, de specialitate. Constatarea sa contrastează cu „măștile au împiedicat o creștere explozivă a numărului de infectări”. Această ultimă frază contrastează, de asemenea, cu o afirmație ulterioară a medicului Adrian Marinescu. La punctul 8 al documentului, în care se cere să se trateze situația cu calm, acesta răspunde: „Eu, personal, acest lucru l-am încercat întotdeauna. Sper că am și reușit. Și în niciun caz nu trebuie să discutăm despre lucruri care să ducă la situații apocaliptice, în niciun caz” (min. 16:50).

Întrucât „negația reprezintă mai mult decât o alternativă logico-semantică: a nega un conținut propozițional depășește rolul unui act de predicție și îl ia pe cel al unui act de limbaj”²⁰ asociat cu pozitivul și negativul, pe lângă formele negative

²⁰ Ligia Stela Florea, *Syntaxe du français actuel : La phrase simple et ses fonctions discursives*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2020.

cu valoare pozitivă de mai sus (*în niciun caz, nu trebuie*), amintim fraza „Eu în *polemică nu răspund* la întrebările dumneavoastră”, care-i aparține tot lui Adrian Marinescu și care poate fi supusă unei duble interpretări. Substantivul *polemică*, definit ca „discuție în contradictoriu, controversă pe o temă literară, științifică, politică etc.” (dexonline.ro), asociat cu verbul *a răspunde* – „1. v. replica. 2. a întoarce, a replica. (*I-a ~ vreo două!*) 3. v. garanta. 4. v. corespunde”²¹ – la forma negativă, ne trimite fie spre o decență a discursului în cadrul dezbaterii, fie spre o evitare a anumitor puncte sensibile, din diferite rațiuni, deductibile din contextul poziției pe care o ocupă.

Într-o abordare psihologică, comunicarea comportă un conținut și o relație care facilitează sau nu transmiterea conținutului. În dialogul dintre cei doi interlocutori, relația e complementară, nu simetrică, medicul Adrian Marinescu închizându-se într-o singură poziționare, cu prea puțină maleabilitate. Din dorința de a „nu intra în polemică”, medicul Adrian Marinescu nu poate să audă ce i se spune, dialogul este puțin forțat. Comunicarea fiind un proces cu sens unic, efectele sale sunt importante. Depinde și aici de poziția în care se situează ascultătorul din fața ecranului. Fiind vorba despre un discurs de vulgarizare, telespectatorul sau consumatorul de informații online va alege opinia care intră în concordanță cu competența sa enciclopedică. Comunicarea „digitală (materializată în semne verbale)”, împreună cu cea „analogică (non verbală)”²² fac să intervină și „mecanismul de „ecoizare”, din care rezultă afecte cu rol de „coeziune socială” sau, dimpotrivă, de disensiuni, mecanismul „empatiei generalizate” fiind și un „formidabil instrument de manipulare psihoafectivă”²³.

În plan sociolingvistic, aceste elemente sunt exprimate prin comportament lingvistic și comportament social: „Fiecare participant la o asemenea formă de activitate verbală își comunică propriile idei, dorințe, sentimente etc. și în același timp intră în raporturi interactive cu ceilalți, solicitând reacții ale acestora și reacționând el însuși într-un proces dinamic de negociere.”²⁴ În actul ilocuționar, natura raportului dintre interlocutori, interesele și intențiile fiecăruia determină comportamentul lor în fața ecranelor, ceea ce îl face pe moderator ca, după invitații de genul „Pe rând, vă rog, pentru că pe Skype e foarte complicat când se vorbește unul peste celălalt, vă rog!”, să conchidă „Dar eu vă mulțumesc pentru această dezbateră, până la urmă elegantă.”

Concluzii minimale

La nivelul comunicării mass-media, pandemia de Covid-19 rămâne evenimentul cel mai marcant al secolului. Se poate vorbi chiar despre o ideologie care a generat două tipuri de discurs, cu manifestări foarte inegale. Pentru cele două grupaje analizate, discurs integrat și discurs controversat, comunicarea, intermediată de un moderator echidistant, are un caracter vulgarizator. Domeniile

²¹ *a răspunde*, dexonline.ro, <https://dexonline.ro/definitie/raspunde>, consultat la 22.03.2025.

²² D. Roventă-Frumușani, *op. cit.*, pp. 21-24.

²³ *Idem*, pp. 23-24.

²⁴ Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, DSL, *op. cit.*, p. 65.

vizate sunt cele ale sănătății, medicinei, economiei și a politicului, discursul fiind adaptat etapelor pregătitoare și propriu zise, mai exact de dinainte și de după declararea stării de urgență, cu un vocabular specific, rapid adoptat. În prima etapă, vocile discursive au aparținut unor experți moderați și instituționali, observatori politici, cu un ton neutru sau polemic. A urmat apoi funcția discursivă oficială de informare-convingere, de motivare economică, prin strategii marcând apelul la responsabilitate și încredere în progres. Pe de altă parte, în discursurile controversate se manifestă o retorică neintegrată pe care ne propunem s-o dezvoltăm cu o altă ocazie.

Bibliografie

- BIDU-VRÂNCEANU, Angela & CĂLĂRAȘU, Cristina & IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana & MANCAȘ, Mihaela & PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar general de științe ale limbii*. București, Editura Științifică, 1997.
- BOURDIEU, Pierre, *Questions de sociologie*. Les Éditions de Minuit, 1984/2002.
- CALVET, Jean-Louis, *La sociolinguistique*, 9e édition, 3e tirage. Presses Universitaires de France, Coll. Que sais-je ?, 2021.
- COSMESCU, Alex, *Abordări actuale în analiza discursului*. în *Buletin de Lingvistică*, 11, Chișinău, Institutul de Filologie, 2010, pp. 55-58.
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55-58_33.pdf
- FLOREA, Ligia Stela. *Syntaxe du français actuel : La phrase simple et ses fonctions discursives*. Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2020.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana (coord.), *Dicționar de pragmatică și de analiză a discursului* (DPAD). Iași, Institutul European, 2023.
- MAINGUENEAU, Dominique, *Discours et analyse du discours. Une introduction*, 2e édition, Armand Colin, 2021.
- ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. București, Editura Tritonic. Col. Comunicare. Media. 2004.
- NEL, Noël, *Éléments d'analyse du débat télévisé*. în *Études de communication*, nr. 10, pp. 83-92, 1989. <http://journals.openedition.org/edc/2856>. consultat în 24.03.2025.
- SARFATI, Georges-Elia, *Éléments d'analyse du discours*, 3e édition. Domont, Armand Colin, 2019.
- SIMARD, Claude, *Regard critique sur la crise sanitaire du coronavirus în Argument. Politique, société, histoire*, în *Exclusivité Web*, 2021,
<https://www.revueargument.ca/article/1969-12-31/771-regard-critique-sur-la-crise-sanitaire-du-coronavirus.html>, consultat în 26.01.2025.
- STROIA, Armanda Ramona, *Izotopii generatoare de clișee jurnalistice în contextul pandemiei de Covid-19: „patologii la modă” sau „cuvinte-oglină” ale realității psihosociale?*. în *Diacronia*, nr. 12. Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2020,
<https://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/12/A172/ro/pdf>, consultat în 12.01.2025.
- TRAPPES-LOMAX, Hugues, Chapter 5. *Discourse Analysis*, în DAVIES, Alan & ELDER, Catherine, *Handbook of Applied Linguistics*. Oxford, 2004.
- Épidémie de coronavirus : vers une pandémie ?* în *France 24, Le Débat*, moderatoare Stéphanie Antoine, 22.01.2020, <https://www.france24.com/fr/20200122-debat-epidemie-coronavirus-pandemie-chine-wuhan-oms>, consultat în 22.02.2025.
- România, două luni de COVID 19. România, ce urmează?*, în *ProTV, România, te iubesc!*, moderator Cristian Leonte, 02.05.2020.
<https://www.youtube.com/watch?v=TPFqMtuQseU>, consultat la 24.02.2025.
- Le coronavirus est un virus sorti d'un laboratoire chinois avec l'ADN de VIH, selon le prix Nobel de Médecine Luc Montagnier*, în *Cnews, L'Heure des pros*, moderator Pascal Praud, 17.04.2020,
<https://www.cnews.fr/france/2020-04-17/le-coronavirus-est-un-virus-sorti-dun-laboratoire-chinois-avec-de-ladn-de-vih>, consultat în 14.01.2025.
- Confruntarea medicilor: Răzvan Constantinescu vs. Adrian Marinescu. Argumente pro și contra restricțiilor anti-COVID*, în *Antena 3 CNN, Subiectiv*, moderator Răzvan Dumitrescu, 02.04.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=e2YOsAHDBNw>, consultat în 20.01.2024.